

inbo

Marternieuws

van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

marternieuws@inbo.be • www.inbo.be

INBO Marternieuws 10 – maart 2013

- [Das gevonden in Peer \(Limburg\)](#)
- [Das gevonden in Grez-Doiceau \(Waals-Brabant\)](#)
- [Eerste resultaten DNA-analyse otter gevonden op 23 oktober in Ranst \(Antwerpen\)](#)
- [Boommarters in Sinaai \(Oost-Vlaanderen\)](#)
- [Boommarters gefotografeerd in Voeren \(Limburg\)](#)
- [Boommarters in het Nationaal Park Hoge Kempen \(Limburg\)?](#)
- [Voorlopige stopzetting eekhoorninzameling](#)
- [Steenmarter onder de loep](#)

Das gevonden in Peer (Limburg)

Op 24 februari 2013 vond Peter Poppe een dode das langs de weg in de Noord-Limburgse gemeente Peer, ver verwijderd van de Haspengouwse populatie.

Het vermoeden van een verkeersslachtoffer kon bevestigd worden: de das had een gebroken rechterachterpoot en algehele inwendige bloedingen in de buikholte, typisch bij een aanrijding.

Het kadaver was vers en volledig intact. Het bleek een jong vrouwtje van 8,9 kg, geboren in het voorjaar van 2012. Het dier had een puntgave vacht, zonder enig spoor van oude of recente bijtonden op de hals of de stuit – plaatsen waar dassen elkaar bij sociale interacties zwaar kunnen toetakelen. De maag was leeg. Vetreserves en conditie waren normaal. Hiermee beantwoordt deze das geheel aan het profiel van een spontane disperser, d.i. een jong dier – vaak wijfjes – dat het ouderlijk territorium verlaat om op zoek te gaan naar een eigen leefgebied.

Das gevonden in Grez-Doiceau (Waals-Brabant)

Rond de jaarwissel werd opnieuw een dode das gevonden vlakbij de grens met Vlaams-Brabant, in de gemeente Grez-Doiceau. Dit feit kwam pas enkele weken na de vondst boven water. Het dier kon op 25 januari alsnog ingezameld worden. Helaas was een groot deel van het achterlichaam en de ingewanden opgegeten, vermoedelijk door een vos.

Het betrof een uitzonderlijk groot en zwaar mannetje. Ondanks de vraat aan een aanzienlijk deel spierweefsel en ingewanden woog het kadaver nog 16,268 kg! Zijn conditie moet zeer goed geweest zijn want hij had ook opmerkelijk veel onderhuids vet. Op de hals waren geen bijtonden te zien. De tanden van dit dier waren duidelijk fors gesleten, wat betekent dat het al een oud mannetje moet geweest zijn.

De vindplaats van dit verkeerslachtoffer was niet zo ver van de burcht met jongen die in 2011 ontdekt werd en waarvan helaas één jong werd doodgebeten door een hond (zie Marternieuws 4). In 2012 werd geen activiteit meer waargenomen op diezelfde burcht maar enkele weken na de vondst van dit verkeerslachtoffer werden in de omgeving van de burcht opnieuw dassensporen in de sneeuw ontdekt...

Het is onmiskenbaar dat dassen de laatste jaren meer en meer opduiken in hun oud Brabants bolwerk. Het lijkt ons nog slechts een kwestie van tijd – hooguit enkele jaren – tot wanneer ze zich opnieuw ook aan de Vlaamse kant zullen vestigen, bv. in het Meerdaalwoud.

Eerste resultaten DNA-analyse otter gevonden op 23 oktober in Ranst (Antwerpen)

In de vorige editie van Marternieuws vermeldden we dat een weefselstaal van een otter gevonden in Ranst op 23 oktober naar Nederland zou worden gebracht voor genetische analyse. Alterra beschikt over de genetische profielen van een groot deel van de Nederlandse otters zodat het genetisch materiaal van de 'Vlaamse otter' daarmee kan vergeleken worden. De resultaten van de eerste analyse zijn inmiddels bekend.

Bij deze eerste analyse werd een set van zeven zogenaamde primers gebruikt, welbepaalde stukjes DNA waarvan de structuur (opeenvolging van basenparen) helemaal gekend is en die als vergelijkingsbasis dienen. Gerefereerd aan deze zeven primers is er een 100% match met Nederlandse allelen, maar geen 100% match met een ouderpaar bekend uit het lopend herintroductieproject. Dat laatste hoeft echter niet te verwonderen. Sinds de start van het project werden ook nieuwe generaties otters geboren in het wild, zodat niet van alle mogelijke dieren het genetisch materiaal beschikbaar is. Bovendien vond ook menging plaats met spontaan ingeweke otters uit Duitsland.

Een meer gedetailleerde genetische analyse, met inzet van meer primers, zal hier meer inzicht in geven. Wordt dus vervolgd.

Daarnaast werd door Alterra ook de exacte leeftijd bepaald aan de hand van microscopisch onderzoek van een hoektand. Door het snijden van een coupe ter hoogte van de tandwortel kunnen de jaarringen in het tandcement geteld worden. De tand had geen jaarringen, wat betekent dat het dier nog in zijn eerste levensjaar was: een subadult mannetje dus. In het najaar van hun eerste levensjaar kunnen otters al op zoek gaan naar een nieuw territorium, waarbij aanzienlijke afstanden kunnen afgelegd worden.

Het resultaat van de leeftijdsbepaling was verrassend voor ons omdat we het dier op basis van de baculumlengte (het baculum is het penisbot) als volwassen hadden ingeschat. Met een baculumlengte van 62 mm en een baculumgewicht van 2,29 gram valt het volgens referentiewaarden opgegeven in een Duits overzichtswerk ('Alterbestimmung bei Wild- und Pelztieren', van de hand van prof. K.-H. Habermehl, 1985) in de categorie van adulte dieren van minstens twee jaar oud. Bij Alterra heeft men intussen zelf al verschillende bacula verzameld van dode otters met exact gekende leeftijd. Hoewel de collectie nog te beperkt is om meer dan indicatieve informatie te geven, komen de afmetingen en het gewicht van het baculum van de otter van Ranst in elk geval overeen met die van andere subadulten. De voorlopige conclusie is dan ook dat de otter van Ranst mogelijk afkomstig is uit de Nederlandse populaties en als subadult op dispersie is gesneuveld.

Boommarters in Sinaai (Oost-Vlaanderen)

Het ruimtelijk patroon van het terreingebruik van de gezenderde boommarters in ons onderzoeksgebied in Sinaai, zoals het zich in het najaar vrij snel aftekende, werd in de loop van de winter bevestigd. Germaine, Madeleine en Eufrasie hebben het volledige onderzoeksgebied mooi verdeeld onder hun drie. Elk deelgebied (zie vorige editie) vormt momenteel het territorium van één wijfje. Er is geen sprake van overlapping.

Het territorium van Germaine bevindt zich – in tegenstelling tot de territoria van Eufrasie en Madeleine – relatief ver van drukke wegen. Het bestaat uit een vrij grote boskern met uitlopers in de vorm van een aaneengesloten snoer van kleine bosjes. De droogste stukken van het studiegebied bevinden zich ook hier, met lokaal vrij veel konijnen.

De territoria van Madeleine en Eufrasie zijn globaal genomen natter, in sommige periodes staan soms meerdere hectaren volledig blank. Eufrasie heeft het meest compacte leefgebied, bestaand uit één aaneengesloten blok: het bosreservaat. Het is opmerkelijk hoe klein haar territorium nu is naar boommarternormen: amper 65 ha.

Overstroming in het territorium van Madeleine (foto INBO)

Madeleine heeft dan weer het meest versnipperde leefgebied bestaande uit vele kleine bosjes, hoewel het merendeel daarvan in meer of mindere mate toch met elkaar in verbinding staan. Voor het bereiken van de meeste deelbosjes hoeven geen grote open terreinen gedwarst te worden. Madeleine laat ons duidelijk zien dat grote aaneengesloten bosgebieden geen voorwaarde zijn voor boommartervestiging. Een voldoende groot netwerk van bosjes en houtkanten die in zekere mate met elkaar in verbinding staan, lijkt wel een voorwaarde te zijn.

De dagrustplaatsen die deze winter veelvuldig werden gebruikt, kunnen we opdelen in een aantal groepen: kruinen van sparren, boomholtes, takkenhopen, braamstruwelen, ruigtevegetaties en vogelnesten. Het gebruik van een duivennest als dagrustplaats werd éénmaal vastgesteld bij Eufrasie. Dit was nota bene de eerste keer dat we één van onze gezenderde boommarters konden waarnemen! Kort daarna vonden we Madeleine in een kraaiennest, maar dit nest was groot genoeg om een boommarter aan het zicht te onttrekken.

De voorliefde voor sparren als dagrustplaats in een gebied met overwegend loofhout is opvallend. Zowel Germaine als Madeleine hebben zeer frequent hun dagrustplaats in de kruinen van een dichte sparreaanplant. Germaine maakte soms weken aan een stuk bijna alleen gebruik van dit type dagrustplaats, verspreid aanwezig over haar territorium. Omdat we geen onbeperkte toegang hebben tot alle percelen waar Germaine haar territorium heeft, konden we helaas niet altijd nagaan of ze zich effectief in zo'n kruin bevond dan wel in een ander type dagrustplaats dat zich toevallig in een perceel naaldhout bevindt. In alle gevallen waar we dat wél konden nagaan, bleek Germaine

effectief in de kruinen te rusten. Bij Madeleine was het effectief mogelijk dit keer op keer te verifiëren. We hebben meermaals ondervonden dat boommarters zich in de dichte kruinen compleet onzichtbaar kunnen maken: ondanks het vinden van de exacte positie waar de marters zich schuilhielden (de boom in kwestie), bleven ze onzichtbaar. De door de marters uitgekozen kruinen zijn zodanig donker en dicht dat je de dieren eenvoudigweg nooit te zien krijgt. Bij benadering blijven ze gewoon zitten. In geval van nood kunnen ze zich via naburige bomen alsnog gemakkelijk uit de voeten maken. De dichte kruinen bieden bovendien ook beschutting tegen barre weersomstandigheden.

De dichte kruinen van een fijnsparrenplantage als dagrustplaats (foto INBO)

Boomholtes werden afgelopen winter zeer regelmatig gebruikt. In de praktijk betreft het meestal spechtenholtes in populieren. Dit kunnen zowel dode populieren zijn als levende. Bij de levende gaat het meestal om exemplaren waarvan de top is afgekraakt. Grote delen van het studiegebied bestaan uit (voormalig) hakhout, het aandeel grote opgaande bomen met holtes is dan ook beperkt. Populieren vormen hierop een uitzondering en zijn talrijk aanwezig. Ook dikke wilgen met holtes worden gebruikt. Bij de opstart van het bosreservaat werd een deel van de populieren geringd waardoor op een korte tijd relatief veel dood hout beschikbaar kwam. Veel van die dode populieren met spechtenholten zijn ondertussen omgewaaid, maar een groot deel staat nog rechtop. Van boommarters wordt wel eens vermoed dat ze enkel gebruik maken van holtes in bomen waarvan de kruinen met elkaar in contact staan, zodat in geval van nood steeds een ontsnappingsroute 'naar boven' via de kruinen mogelijk is. We hebben echter meermaals kunnen vaststellen dat ze ook genoeg nemen met holtes in geïsoleerd staande bomen. Het wordt afwachten of deze holtes ook als nestplaats geschikt bevonden worden.

Een spechtenholte in een levende populier – deel uitmakend van een populierenplantage zonder onderetage – als dagrustplaats. De top is uitgewaaid en de holte bevindt zich in het afgekraakte gedeelte (foto INBO)

Een compleet geïsoleerde dode populier met spechtenholte in een rietmoeras als dagrustplaats, de populier kon enkel zwemmend bereikt worden. (foto INBO)

Eufrasie heeft het geluk om massieve takkenhopen in haar territorium te hebben. Net zoals in de winter van 2010-2011 maakte ze daar ook afgelopen winter veelvuldig gebruik van. Eén welbepaalde hoop was bij uitstek haar favoriete dagrustplaats.

Massieve takkenhoop als dagrustplaats (foto INBO)

In het najaar van 2010 had Eufrasie vaak haar dagrustplaats in hoogopgaande moerasvegetaties. Het natte najaar van 2012 zorgde ervoor dat ze al veel eerder haar toevlucht moest nemen tot andere, drogere dagrustplaatsen. Bramenstruwelen werden af en toe gebruikt als dagrustplaats door alle drie de wijfjes.

In de volgende Marternieuws hopen we te kunnen berichten over de geboorte van een nieuwe generatie boommarters...

Boommarters gefotografeerd in Voeren

In de grensregio Nederlands Limburg-Voeren-Wallonië-Duitsland wordt in opdracht van de Nederlandse organisatie Ark Natuurontwikkeling sedert 2010 onderzoek gedaan naar het voorkomen van boommarters, wilde kat en lynx met behulp van cameravallen. Onderzoeker René Janssens kon daarbij ook de Voerstreek bemonsteren als vrijwilliger bij het INBO.

Nadat tijdens dit onderzoek eerder al op een aantal plaatsen aan Waalse zijde boommarters werden vastgesteld, was het ook in Voeren prijs: naast talrijke steenmarters werden ook twee verschillende boommarters gefotografeerd. Hiermee wordt het voorkomen van de boomarter in Voeren bevestigd, na de opname van 2009 (zie Marternieuws 1). In de vroege jaren 80 was de soort er met zekerheid nog aanwezig, maar in de twee decennia daaropvolgend ontbrak elk spoor dat kon wijzen op boomarteraanwezigheid. Na de eerste opname in 2009, de opnames aan Waalse zijde en nu dus de opname van twee individuen op korte tijd in Voeren zelf, kunnen we er zo stilaan van uitgaan dat boommarters in de Voerstreek (nog of opnieuw) in gevestigd populatieverband voorkomen. Enkel bewijs van voortplanting in de vorm van foto's van jongen of de vondst van een nestboom ontbreekt nog, maar dat is ongetwijfeld slechts een kwestie van tijd.

Boomarter gefotografeerd in het Roebelsbos in Voeren, 16 maart 2013, Interreg IV A-project Habitat Euregio

Boommarters in het Nationaal Park Hoge Kempen (Limburg)?

Hoewel de Limburgse Kempen zeer bosrijk zijn, weten we nog altijd niet met zekerheid of boommarters er actueel voorkomen, er is in elk geval nog geen bewijsmateriaal opgedoken. Vijf fotovallen waren gedurende meerdere weken operationeel binnen de grenzen van het Nationaal Park Hoge Kempen, gespreid over de periode van 14 augustus tot 13 december 2012. Het enige doel: boommarters registreren... Onder de zoogdieren lieten behalve ree, everzwijn, haas, vos, bosmuis en egel zich ook twee steenmarters en één bunzing fotograferen. De enige conclusie die we hieruit kunnen trekken is dat er voorlopig nog steeds geen bewijs is dat de boommarter er voorkomt. Wat echter niet uitsluit dat de soort er wel voorkomt, in lage dichtheid. Onderzoek met fotovallen werkt enkel op basis van positief bewijs. Afwezigheid kan niet met zekerheid worden vastgesteld. Dit hebben wij inmiddels uitvoerig kunnen vaststellen in het onderzoeksgebied in Sinaai. Hoewel er op een relatief kleine oppervlakte drie gevestigde wijfjes aanwezig zijn, laten zij zich soms weken aan een stuk niet fotograferen. Van enig patroon is geen sprake, in tegendeel wel van grote onvoorspelbaarheid.

Geen boom- maar steenmarters laten zich zien in de bossen van het Nationaal Park Hoge Kempen, 1 november 2012 (foto INBO)

Bunzing in het Nationaal Park Hoge Kempen, 14 september 2012 (foto INBO)

Voorlopige stopzetting eekhoorninzameling

Het onderzoek naar de verspreiding van (niet eetbare) truffelsoorten in Vlaanderen door de UGent onder leiding van prof. Mieke Verbeken werd voorlopig afgerond en resulteerde in de masterthesis van Dieter Slos. Mede dankzij de inzet van de vrijwilligers van het Marternetwerk konden eekhoornmaaginhouden onderzocht worden op de aanwezigheid van truffelsoorten. Daarnaast werd ook actief op zoek gegaan naar truffels met behulp van een tuinkrabbler. Er werden vier nieuwe soorten voor Vlaanderen gevonden. Vooral hazelaar maar ook populier, linde en eik blijken geschikte gastheren voor diverse truffelsoorten.

Momenteel hebben we nog enkele tientallen dode eekhoorns in onze diepvriezers. Deze exemplaren zullen alsnog onderzocht worden door UGent. Verdere inzameling van eekhoorns hoeft voorlopig niet meer.

Steenmarter onder de loep

Zoals inmiddels algemeen bekend, is het verspreidingsgebied van de steenmarter de laatste jaren in Vlaanderen sterk uitgebreid. Deze populatieontwikkeling is op zich opmerkelijk, en toont als zodanig een intrigerend biologisch gebeuren. Daarnaast is eveneens goed bekend dat steenmarters soms behoorlijk wat schade en overlast veroorzaken. Als roofdieren dragen zij vanouds een kwalijke reputatie mee van eierdief of belager van huisdieren en jachtwild. Nu komen steenmarters echter vooral in de aandacht als veroorzaker van schade aan o.a. gebouwen en auto's, een fenomeen dat nieuw is ten opzichte van hun vroegere (lokale) aanwezigheid. In die zin wordt wel eens verondersteld dat we actueel te maken hebben met een ander genotype, en overeenkomstig wordt in die context soms gesproken van 'oude' en 'nieuwe steenmarters'.

Een globaal overzicht van dit steenmarterverhaal is te vinden in het INBO-rapport '*Populatieontwikkeling van de steenmarter Martes foina in Vlaanderen in relatie tot schaderisico's*'.

In het eerste deel van dit rapport gaan we nader in op de populatie-ontwikkeling van de soort in Vlaanderen, vertrekkend vanuit de historische verspreiding. Het reconstrueren van het verspreidingsbeeld, over de voorbije decennia heen, beoogt inzicht te brengen in het recente rekolonisatieproces. Terwijl we voor het historische luik grotendeels zijn aangewezen op onderzoek van geschreven bronnen, steunen we voor de recente periode vooral op eigen onderzoek op basis van ingezamelde verkeersslachtoffers en centralisatie van waarnemingsdata.

Aansluitend wordt nagegaan of het ruimtelijk patroon dat hiermee tot stand komt, via genetisch onderzoek kan worden versterkt of bevestigd. Verder wordt aandacht besteed aan het recentelijk vaststellen van de zeer besmettelijke 'hondenziekte' (canine distemper) in de Vlaamse steenmarterpopulatie, en de mogelijke gevolgen daarvan.

In het tweede deel behandelen we de schadeproblematiek. We geven daarbij eerst een overzicht van de diverse vormen van schade, de herkenning ervan, en de interpretatie ervan. Vervolgens refereren we dit fenomeen in Vlaanderen, daarbij rechtstreeks terugkoppelend met de areaalontwikkeling van de 'nieuwe steenmarter'. Daarop aansluitend worden de mogelijkheden en beperkingen voor eventuele oplossingen besproken. Voor de analyse daarvan wordt zowel vanuit de actor van de schade – de marter – vertrokken, als vanuit de situatie waar de schade zich voordoet. Deze analyses worden telkens gebaseerd op de (populatie)ecologie van de soort.

Een digitale versie van dit INBO-rapport kan worden aangevraagd via een mailtje naar marternieuws@inbo.be.

Auteurs: Jan Gouwy, Koen Van Den Berge, Filip Berlengee en Dirk Vansevenant
Contact: marternieuws@inbo.be

© Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, 2013
Verantwoordelijke uitgever: Jurgen Tack, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

---